
bjoerna.dk [Kultursociolog Bjørn Andersen](mailto:post@bjoerna.dk) post@bjoerna.dk

Samfundets natside på Holberg's tid

Om Tyge Krogh's bog: »*Det store
natmandskomplot. En historie om 1700-
tallets kriminelle underverden*«

Version 1.7 - 25.08.2006

Kalundborg i midten af 1600-tallet. Steen Andersen's model af højbyen (1951).

Indholdsfortegnelse

[Samfundets natside på Holberg's tid](#)

[Natmændene](#)

[Processen](#)

[Samfundshierarkiet](#)

[Ugerløsemandens forsvinden](#)

[Forhørene](#)

[Dommen](#)

[Spændende bog om et trist stykke Danmarkshistorie](#)

[Hvad mente Holberg egentlig?](#)

[Natmandsfolk \[Salmonsens\]](#)

[Stavnsbånd \[Salmonsens\]](#)

[Bogoplysninger](#)

[Forfatteren](#)

[Links](#)

[BA's Holberg-sider](#)

Hvis du vil skrive denne artikel ud, som den er, kan det være en god idé at bruge en pdf-udgave; du kan få en sådan ved at klikke på: <http://bjoerna.dk/Holberg/Natsiden.pdf>.

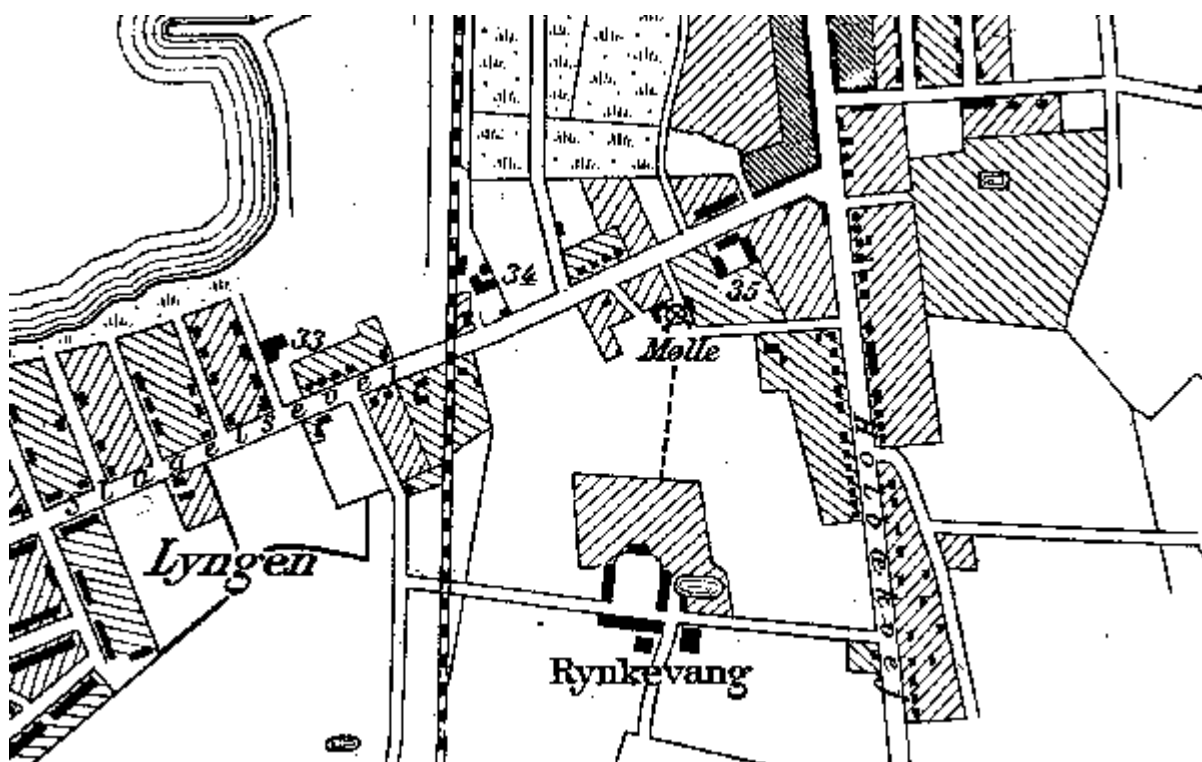
Artiklen indgår nu i »[Et åbent sind? Om Holberg's tænkning](#)« [pt. 7-8 MB]; justeringer vil ske dér.

Samfundets natside på Holberg's tid

Der er pænt og ordentligt i Kalundborg i dag, der er fremdrift og der bliver bygget - selv det gamle, ramponerede kysthospital ad Refsnæs til er omdannet til nydelige boliger med fjordudsigt og søndensol.

Hvordan mon der var på Holberg's tid?

Ser man på forsiden af Tyge Krogh's bog har der også dengang været pænt og ordentligt, men kom man lidt uden for byen og forbi galgebakken var der et sted hvor de fattige boede og som ærlige mennesker ikke brød sig om at komme for tæt på.

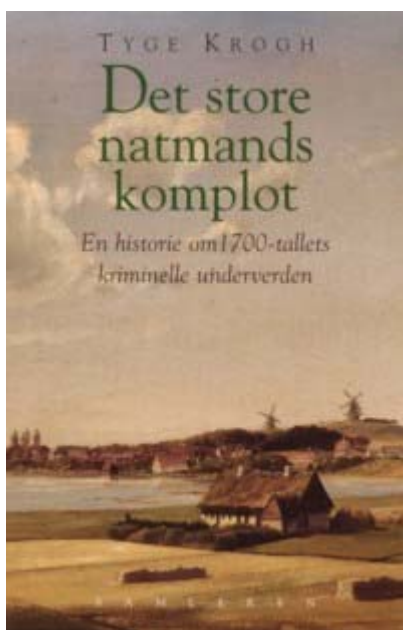
Den østlige del af Kalundborg (Nord er th på kortet). Efter »*Trap Danmark*«, IV udgave, 1920. Skt. Jørgensbjerg, galgebakken og natmandshuset lå på nordsiden omtrent hvor landevejen til Holbæk mødtes med landevejen til Slagelse. Hele Kalundborg-kortet kan downloades til udprintning fra: <http://bjoerna.dk/kort/Kalundborg-1920.pdf>

På det sted havde man bygget natmandshuset; her boede natmanden, hans familie og hans tjenestefolk. Borgerne, bønderne og småkårsfolkene kendte natmanden - og havde fra tid til anden at gøre med ham i forretningsmæssig henseende - men det var kun

nogle få der ligefrem plejede selskabelig omgang med ham og hans, og kun hvis de ikke havde et renommé der kunne tage skade. De fleste brød sig ikke om natmandsfolkene som af og til optrådte temmelig udæskende.

Natmandens gerning bestod i at fjerne renovation der ikke kunne gå på møddingen, at feje skorstenene og at skaffe selvdøde dyr af vejen. Natmanden og hans folk flåede kadaverne og bearbejdede huderne, de skar fedtet af og brugte det til tællelys og til sæbe; undertiden hjalp de dyr på marken til at dø af sig selv, sagde man, undertiden flyttede de dyr fra én by til en anden for at sælge dem dér.

Ofte var der en hyrde der skulle have ført tilsyn med dyrene, men det var ikke altid han var der - eller hvis han var der, at han var ædru; måske lå han og sov rusen ud. Og det kunne vel også hænde at der var en hyrde der - for en god dram eller for nogle skillinger - lukkede øjet for hvad der skete derude på marken?

»Det var på denne tid, Ludvig Holberg levede, og hans komediefigurer er en del af vores fælles kulturgods. Hvem kender ikke Jeppe på Bjerget og den magtfulde baron, som holder ham for nar. Eller studenten Erasmus Montanus og hans møde med den lokale åndselite i Per Degns skikkelse. De personer, hvis liv den store kalundborgske retssag afdækker, stod imidlertid så lavt i samfundets hierarki, at selv ikke Holberg ville værdige dem et blik. Natmændene var 1700-talssamfundets pariaer. De udførte nogle uundværlige hverv som natrenovation, skorstensfejning og udslæbning af selvdøde dyr, men alligevel ansås de for uærlige eller æreløse og var dybt foragtede.«

Fra Tyge Krogh's indledning

Det var ikke meget man vidste om natmændene; de gjorde ikke selv optegnelser - og der var tilsyneladende heller ikke andre der på dén tid havde lyst til at skrive om dem, undtagen ét sted: I retsprotokollerne. Tyge Krogh har været i arkiverne og fundet materiale fra **en stor og bemærkelsesværdig proces** - og fra tilstødende processer - i 1730'ernes Kalundborg.

Når der blev ført proces mod natmandsfolket havde det flere *anledninger*. Der var sket noget der forekom at være mystisk og uacceptabelt - og desuden var der en nidkær godsforvalter der fandt det påkrævet at bygge en sag op og sikre at den blev ført igennem med sine mange forgreninger, hvad han formentlig også så sine personlige fordele i.

Men antager man at de fleste af anklagerne i det grundlæggende var rigtige - ifølge tidens

opfattelse - forekommer det dog åbenlyst at en væsentlig - og dybere - årsag til forbrydelserne var at man havde sat natmændene uden for det almindelige samfund, at man havde stigmatiseret dem og at man havde taget afstand fra dem, selv om de - hvad man sagtens kunne indse - gjorde ting der var helt nødvendige for at samfundet kunne fungere.

Natmændene levede, netop fordi de var »pariaer«, et relativt frit liv som gav dem nogle udfoldelsesmuligheder de ikke ville have haft blot et par trin oppe »på stigen«. Det var først mange år senere - hvor udfoldelsesmulighederne var blevet stærkt indskrænkede - at natmandsfolket selv ønskede at blive integreret i samfundet.

Nutidens Danmark er et lighedsorienteret samfund - selv om der stadig er klasse- og standsforskelle og mange andre forskelle på folk, men **datidens samfund var - også i sin selvforståelse - et hierarkisk struktureret samfund, hvor hver havde sin plads.**

Øverst var Kongen, så fulgte en lang række trin med godsejere, velstående borgere, præster, frie og stavnsbundne bønder, karle og piger. Aller nederst - og i visse henseender ragende lige så meget *nedenud* som Kongen ragede ovenud - fandt man natmændene.

Stavnsbåndet blev indført i 1733 (og mere end erstattede det sjællandske vornedskab) fordi mange søgte at komme væk fra landbruget og at sætte sig ud over hvad der stod i Danske Lov - <http://bjoerna.dk/DanskeLov/>; i 3-14 stod fx:

»Præsterne maa ingen Skudsmaal give nogen Vornede, som fra et Stæd til et andet ville flytte, uden de have rigtig Afskeed fra Husbonden, og hans Fortov dertil. Gjør nogen Præst herimod, da bøde hand sexten Lod Sølv, Halfparten til Vornedens Herskab, og den anden halve Part til Præste-Enker.

Hvis og nogen af saadanne Personer skulle sig undslaa, eller forstikke fra deris Husbond, da maa de af Husbonden, hvor de antreffis, anholdis, at de til behørige Stæder kunde forskikkis til Gaarde at antage, eller anden Tieniste at forrette, hvor paa ingen Forhindring af nogen maa gjøris, naar Husbonden lovlig beviser, at det er hans Vornede.«

En bonde fra Ugerløse lidt syd for Kalundborg var forsvundet engang i slutningen af november 1734. Han var gået hjemmefra med nogle svin for at sælge dem i byen, men **var forsvundet** et sted på tilbagevejen. Hvad var der sket? Han havde muligvis været hos natmanden ved Skt. Jørgensbjerg for at købe dyrehår til sin bedrift; man kunne frygte at han var »faldet i« og siden faret vild på det øde stykke ned mod Ugerløse og død af kulde; men måske var han blevet ombragt?

Udsnit af kort fra Videnskabernes Selskab 1771; optrykt fra bogen. Ugerløse er her stavet: Uggeløse. Landsbyen ligger lidt nord for »borg«. Hvis du *klikker* på kortet eller på det flg.

kommer et udsnit frem i lidt større format: <http://bjoerna.dk/billeder/1700-Kalundborg-k.gif>

Bønderne var Ugerløse havde iværksat en eftersøgning og havde allerede været ved natmandshuset én gang, men forgæves. Nu kom de igen, kun for at blive jaget væk af Mikkell Natmand der skød i luften eller i retning af dem. Måske passede det dem meget godt, for nu havde de en god anledning til at gå til deres godsforvalter, Niels Lind, som lod natmanden og hans bror - senere også natmandshusets kvindfolk - sætte fast.

Man *fundt* den forsvundne bonde. Han lå død ikke så langt fra natmandshuset, men med penge på lommen, så tyveri havde der ikke været tale om. Hans hals var brækket, men om det var sket ved et fald eller fordi han blevet myrdet lod sig ikke sige.

Forhørene af de indsatte gav ikke resultat med det samme, men efter en tid var der et af kvindfolkene der begyndte at tale. Senere var der også andre der åbnede munden, ikke altid af fri vilje, men fordi man brugte tortur. Der stod ganske vist i [Danske Lov](#) - 1-2-21 - at man ikke måtte foretage »pinlig forhør« - men man mente vel sagtens at man - *nødvendigvis* - måtte anlægge en fri fortolkning?

Ingen skal pinligen forhøris, uden han tilforn er dømt til Døde for nogen Ugierning, med mindre det er in crimine Majestatis i højeste Grad, hvor Sagens Beskaffenhed ikke lider, at den almindelig Lands Proces kand følgis.

[in crimine Majestatis = Majestætsfornærmelse]

Efterhånden fik Niels Lind samlet så meget sammen at han kunne gennemføre en sag ved herredstinget; han havde opgivet at rejse drabsanklage - da beviserne ikke var stærke nok - men kunne anklage natmanden og mange af hans kolleger og slægtinge rundt omkring på Sjælland for organiseret tyveri af heste og kreaturer - og for et omfattende salg af stjalne dyr, huder og kød til »nydelige« hælere.

Senere kom sagen for landstinget og endelig for højesteret. **De endelige domme var hårde**, omend noget mildere end ved første og anden instans - og i visse tilfælde skete der tilmed frifindelse; dertil kom at nogle af de anklagede ikke havde kunnet dømmes, eftersom de var døde under sagens behandling - og formentlig på grund af det langvarige ophold i en kold og uhumsk fangekælder.

Én blev pisket på skafottet, fik brændt tyvemærke i panden og blev indsat på Bremerholm. Tre mænd blev hængt. Flere af kvinderne blev sat i spindehuset. Desuden havde én af mændene - en tidligere landsoldat - fået en dødsdom ved landstinget, men han var pga sin høje alder sluppet med at blive jaget af landet, dvs fra Sjælland. Da han senere vovede sig tilbage, blev han pågrebet under en tiggerjagt og sat i tugthuset, hvor han døde.

De umyndige børn blev sat i pleje - men kun for gode ord og betaling. Havde der været tale om børn af ærlige forældre havde taksten været mindre; her var det nødvendigt også at betale for tab i plejefamiliens anseelse.

Tyge Krogh har skrevet en troværdig bog om et trist stykke Danmarkshistorie; den er elementært spændende og giver et bredt indblik i hvordan samfundet så ud og fungerede på Holberg's tid. Men egentlig kan en nutid også lære noget: Skubber man nogen ud, vil det ofte hævne sig på den ene eller anden måde.

Bogen er desværre udsolgt i øjeblikket, men kan lånes på bibliotekerne.

Tyge Krogh er svagt ironisk over for Holberg - se citatet ovenfor; han minder om at han

var med til at fastholde det strenge samfundshierarki (jf. bogens s. 62 ff) - hvad der, taget med et gran salt, kan være rigtigt - og hævder vel nærmest at han ikke problematiserede udstødningen af natmændene. Men gjorde han ikke dét?

Nedenfor følger et citat fra Holberg's bog om *Natur- og Folkeretten* (som Krogh selv har optrykt et lille stykke af); det er ikke det letteste stykke prosa, men jeg synes der er et vist holdepunkt for at sige at Holberg på dette sted ikke så meget er i det dømmende, som i det beskrivende hjørne, og desuden at han er opmærksom på at man ikke altid selv er skyld i hvordan andre sér på én (tag fx omtalen af de »uægte børn«). Men måske kan man sige at Holberg forlod emnet så hurtigt at man ikke med fuldstændig sikkerhed kan fastslå hvad han selv mente?

Eens Navn og Rygte formindskes ved Ondskab og store Skielmstykker, som han imod Naturens Ret øver mod andre uskyldige Mennesker, hvilket forårsager, at ingen kand have nogen Fortrolighed til saadan en, ey heller handle med ham, uden han har stillet Borgen for sig.

Men deres Navn og Rygte uddøer gandske, som føre ideligen et Levnet, der egentlig hensigter til at skade uden Forskiæl: Saadanne ere Tyve, Røvere, Mordere, og andre, der gjøre Profession af Misgjerninger.

Disse, saa længe de blive ved deres slemme Forsæt, ansees af andre Mennesker som tilfælles Fiender, og bruges [332] samme Frihed mod dem, som imod vilde og glubende Beester, saa at man kand slaee dem ihjel, hvor man treffer dem, og kand saadanne ikke faa et got Navn og Rygte igien, førend de forsværge deres forrige slemme Levnet, betale, hvad Skade de have gjort, eller bekomme deres Misgjerningers Forladelse.

Hvad sig anbelanger deres Navn og Rygte, som ere under Regieringer, da bestaaer det derudi, at en holdes for en god Borger udi en Republiqve som ikke ved nogen Borgerlig Lov er erklæret for et daarligt og raadent Lem.

Saadant Navn og Rygte formindskes og mistes paa tvende Maader, enten af ens blotte Stand og Vilkor, eller af Forseelse og Misgjerning. Det første skeer igien paa tvende Maader enten af eens blotte Stand, hvorved udi sig selv er dog intet slemt og lasteligt. Saaledes holdes Slaver for ikke at være rette Lemmer udi en Stad; Iligemaade ere u-ægte Børn paa adskillige Stæder meget ringe agtede, omendskiønt det er ikke deres men Forældrenes Forseelse, at de ere saaledes fødte. Paa den anden Maade formindsker eller tit til intet gjør Stand og Vilkor en Borgers Navn, naar den begiver sig udi saadanne Forretninger, som uden Laster ikke kunde forestaaes, eller som formedelst deres Uhumskhed ikke kunde øves uden af de allerlideligste Gemytter. Hidhen høre Bøddler, Rakkere, Tyve-Trekkere, og de, som ere af samme Suur-Dey, hvilke formedelst deres skidne Forretninger udelukkes ved de Borgerlige Love fra andre agtbare Borgeres Omgængelse. De Hebræer holdte 4 slags Folk formedelst deres Vanrygte ubequemme til at føre Vidnesbyrd. Spillere, Aagerkarle, de, som med det syvende Aars Frugter dreve Handel, Item, de som lærde Duer at flyve, foregivende, at ingen af dem forrettede noget, som tienede til det Menneskelige Kiøns Opbyggelse eller til det gemeene Beste.

Efter Billeskov Jansen's 12-bindsudgave, jf.: <http://bjoerna.dk/Holberg/12-bind-indhold.htm>, bd. 1.

Natmandsfolk [Salmonsens]

Natmandsfolk er den danske Betegnelse for de omstrefjende Folk, der svarer til, hvad der i Norge kaldes *Fanter*. Oprindelsen til Natmandsvæsenet maa søges i en Frd. af Christian II, ifølge hvilken der i hver Købstad skulde holdes en Bøddel og en Rakker; denne sidste skulde opsamle Dyreaadsler og anden luftforpestende Urenhed og bringe dem til Rakkerkullen uden for Byerne; desuden udførte Rakkerne alle Slags Forretninger, som ingen »skikkelige Folks Børn« vilde have med at gøre, saasom at rense »Nathuse«, besørge Skorstensfejning, flaa selvdøde Kreaturer, kastre Heste, kagstryge, radbrække og stejle Forbrydere o.l. Fra disse Rakkere samt fra alskens inden- og udenlandske Landstrygere nedstammer det arvelige Vandringsfolk, som kaldtes N., Keltringer, Rakkerpak, m. m., selv kaldte die sig »Rejsendie«. De uensartede Elementer, hvoraf dette omstrefjende Folkefærd var sammensat, fordeler sig dog i Hovedsagen saaledes, at det danske (jydske) Element var overvejende hos de egl. N., medens de saakaldte Glarmesterfolk for største Delen nedstammede fra tyske Gaunere ell. Rotvælskere, af og til vel ogsaa fra virkelige Tater (Zigeunere). Skønt N. kunde træffes paa de danske Øer, fandt de dog deres egl. Tilhold paa Jyllands Heder, hvor de strejfede om snart i større Hobe, snart familievis, skyede af den øvrige Befolkning som en foragtet Pariakaste, der ernærede sig ved Rakkergjerning, som Kedelflikkere, Glarmestere eller Skorstensfejere, ell. drev Kvaksalveri og spaaede paa Markeder, tiggede, stjal, begik Ildspaaættelser o.l. Indbyrdes brugte de et eget Tyvesprog, Keltringlatin, Rotvælsk ell. »Prævelikvantsproget« (det veiklingende). Af -vrigheden blev de i lange Tider forfulgte jmed største Strengthed, og Viborg Tugthus spillede en fremtrædende Rolle i mange Prævelikvants Liv. I 19. Aarh. gjordes der mange Forsøg paa .at stemme Almuen mildere mod N. og samtidig at hindre deres Omstrefjen; men der nævnes flere Eksempler paa, at opsnappede Omløberes Børn, der var satte i Kost hos Bønder, igen forlod Plejeforældrene uden anden Grund end deres Lyst til omlakkende Liv. Tallet paa disse lovløse Eksistenser anslaaes forsk.; Dyrland har beregnet, at der i Aaret 1835 næppe fandtes fl. N. i Nørrejylland end mellem 200 og 300. I Nutiden maa N. som afsluttet Kaste anses for uddøde. Deres Liv er skildret novellistisk, f. Eks. af St. Blicher, Goldschmidt, Carit Etlar og Jeppe Aakjær. (Litt.: F. Dyrland, »Tater og Natmandsfolk i Danmark« [1872]; Troels-Lund, »Danmarks og Norge's Hist. i Slutn. af 16. Aarh. Indre Hist.«, I [1879], S. 139 ff.; A. Gaardboe, »De sidste Natmandsfolk i Vendsyssel« [Aarhus 1900]; Festskrift til Evald Tang Kristensen [1917]).

V. D. [Verner Dahlerup]

Stavnsbånd [Salmonsens]

Stavnsbaand, en Forpligtelse, som i 55 Aar af 18. Aarhundrede (1733-88) paahvilede den danske Bondestands mandlige Medlemmer inden for

visse Aldersgrænser, og som gik ud paa, at de ikke maatte forlade deres Fødestavn. Man har tidligere ment, at Frederik IV vel 1702 ophævede Vornedskabet, men at han ved den alt i Aaret 1701 indførte Landmilits og den Raadighed, Herremændene fik over, hvem der kunde udskrives som Soldat, eller dog i hvert Fald ved Forordn. 8. Febr 1724 i Virkeligheden havde opretholdt Vornedskabet under ny Former og endda mere trykkende end før, eftersom S. gjaldt for hele Landet, men dette er urigtigt. Frederik IV paalagde vel Godsejerne at skaffe Soldater, men han har hverken givet dem Ret til at vælge, hvem de vilde stille som Soldat, eller indført noget S., men Godsejerne har ganske vist ofte ulovlig nægtet deres Bønder Pas til at forlade Godset under Paaskud af, at de skulde skaffe Soldater. S. blev derimod indført af Christian VI ved den Forordn. af 4. Febr 1733, hvorved han atter oprettede Landmilitsen, som han 1730 havde ophævet, thi nu blev Udskrivningsretten helt lagt i Godsejernes Haand; de kunde udtage til Soldat, hvem af deres Bønder mellem 14 og 36 Aar de vilde, og nu blev det forbudt, at nogen i Rullen optagen Bonde maatte forlade Godset. Det hedder i Forordn.'s § 18 »Ingen Bondekarl maa give sig fra det Gods, hvor han er født, saa længe hans Husbond kan skaffe ham Tjeneste, medmindre han er over de til Indrulleringen ansatte Aar, eller ... har udtjent«. Forordningen siger i sin Indledning, at den gives, fordi Bønderkarlene har misbrugt den ved den tidligere Landmilits' Ophævelse indtraadte Frihed ved at lade Agerdyrkningen fare og begive sig ud af Landet. Heraf ses, at Hovedhensigten med S. ikke var det militære Hensyn til, at Godsejerne skulde levere Soldater, men at holde Arbejdskraft til Raadighed for Godsejerne og Fæstere til deres Bøndergaarde. Da Godsejerne havde opnaaet dette, gik deres Fordringer snart videre. De klagede over, at S. var indskrænket til en for kort Tid af Bøndernes Liv til, at de kunde skaffe Fæstere og Tjenestefolk, og Regeringen udstedte saa Forordningen 30. Juni 1741 og Plakat 12. Oktbr 1742, hvorved Godsejerne opnaaede at faa S. udvidet til at omfatte Tiden fra det 9. til det 40. Aar, hvorhos det bestemtes, at naar en Soldat efter endt Tjeneste ikke vilde overtage en Fæstegaard paa det Gods, han hørte til, kunde Godsejeren afgive ham til Tjeneste ved et hvert Regiment i en Tid fra 6 til 8 Aar, undertiden endog i 10 Aar. I Stedet for de tidligere 22 Aar var Stavnsbaandstiden nu udvidet til 31, og Godsejeren kunde true de udtjente Soldater til at tage mod en nok saa forfalden Fæstegaard. Bonden var fra sit 9. Aar næsten for Livstid bunden til det Gods, hvor han var født, og havde ingen Udsigt til at slippe bort fra en brutal Husbond. De, der paastod, at Bøndernes Vilkaar nu ikke var bedre end de gamle vornedes, havde Ret; i Virkeligheden var Tilstanden nu værre end før, og endda var Maalet ikke fuldt, thi ved Forordn. 13. April 1764 blev S.'s Begyndelse sat til det 4. Aar. At S. dog, trods al den Haardhed det medførte, ikke bragte Bondestanden i Livegenskab, saaledes som dette kendtes i Udlandet, maa dog vel erindres. S. beroede - som Vornedskab og andre Tynger paa Bondestanden - paa, at Kongen havde gjort Godsejeren til Mellemlid mellem sig og Bønderne. Man forlangte, at Godsejeren skulde skaffe Skatter - ogsaa fra Bønderne - og Soldater, og man følte sig derfor forpligtet til at give dem Hold paa Bønderne. Man mente ogsaa, at S. var en fuldkommen Nødvendighed, saaledes som Forholdene dengang var; men at S. absolut var nødvendigt for Landmilitsens Skyld, er ikke rigtigt, da man jo kunde have indført en anden Udskrivningsmaade, og at Ophævelsen af S. skulde, som man frygtede, have medført en Affolkning af Godserne, er næppe rimeligt. Da man sidst i 18. Aarhundrede var kommet til et helt andet Syn paa Bondestanden og dens Forhold, hævedes S. ved den navnkundige Forordning om S.'s Løsning af 20. Juni 1788, saaledes at S. straks bortfaldt for Personer under 14 eller over 36 Aar; for de øvrige indtraadte Friheden efterhaanden, men senest 1. Jan. 1800. I Indledningen til Forordningen hedder det, at da den Indretning ved Landmilitsen, at Jorddrotterne skulde skaffe Mandskab til Hæren, var Grunden til S., saa fritages Jorddrotterne nu fra at levere Soldater, hvilket »herefter skal fordres umiddelbart som en almindelig og personlig Pligt mod Konge og Fædreland«; at S. i Virkeligheden fuldt saa meget var givet for at skaffe Godserne dyrkede, omtales ikke her, men Forholdene paa Godserne var, paa Grund af de højere Kornpriser, 1788 ganske vist ogsaa helt anderledes, end da S. indførtes. (Litt.: S.'s Begyndelse er først oplyst i en Afhandling af Edv. Holm, »Frederik IV's Landmilits og dens Indflydelse paa Bondestandens Kaar i Danmark« [»Hist. Tidsskrift« V R. 4. Bd]; O.F.C. Rasmussen's Indlæg herimod og Forf.'s Svar [»Hist. Tidsskr.« V R. 5. Bd]; Forholdet mellem Vornedskab, S. og Livegenskab er oplyst af Joh. Steenstrup, »Den danske Bonde og Friheden« [1888]; Spørgsmaalet om S.'s Nødvendighed behandlede især af V. Falbe Hansen, »Stavnsbaandsløsningen og Landboreformerne« [2 Bd, 1888-89]. Se endvidere K.G. Rockstroh, »Udviklingen af den nationale Hær i Danmark« II-III [1916 og 1926] samt »Aktstykker til Oplysning om Stavnsbaandets Historie«, udg. af J.A. Fridericia [1888]).

(Ludv. H.) P.J.J. [(Ludvig Holberg) P.J. Jørgensen; den omtalte Ludvig Holberg var retshistoriker; han levede fra 1847 til 1913; se fx: <http://runeberg.org/dbl/7/0537.html> og <http://runeberg.org/dbl/7/0538.html>].

Bogoplysninger

Type Krogh: »Det store natmandskomplot«. Samleren, København 2000. ISBN 87 568 1581 6

Forfatteren

Foto fra forlaget

Tyge Krogh, seniorforsker på Rigsarkivet, dr.phil., f. 1954.

Se: <http://www.sa.dk/ra/forskning/Forskere/tk.htm> og
<http://www.samleren.dk/Datterforlag/Samleren/samleren01.nsf/0/FFEC4873436C2CD041256B750048CA34?opendocument>

Links

Bogen er efterhånden omtalt mange steder, således af Nina Koefoed i »*Historie*« nr. 1/2002, s. 218-220. Se: <http://medusa.aakb.bib.dk/is/wwwart/full-sh.asp?base=bib&fn=87153541>; herfra kan man springe videre til andre omtaler.

Om natmandsfolket (især det jyske) kan læses på Hans Jørgen Møller's side: <http://www.natmand.1go.dk/>

Om Danske Lov af 1683, se: <http://bjoerna.dk/DanskeLov/>

BA's Holberg-sider

»Et åbent sind? Om Holberg's tænkning«.

De fleste af mine Holberg-artikler indgår i »Et åbent sind?«. Bogen foreligger som en foreløbig udgave, der kan downloades gratis. Den vil blive udbygget og bearbejdet i løbet af 2006-2007.

I bogen er der afsnit om **Holberg's breve**, om hans fortolkning af **naturretten og folkeretten**, om hans **arbejde som filosof og teolog** - og om en særlig del af hans **historieskrivning**.

Som eksempler på det sidste er valgt hans beretninger om den albanske fyrste **Skanderbeg** og om profeten **Muhammed**.

I tilknytning til bogen har jeg samlet et **udvalg af Holberg-ting** [PDF] og lagt i en digital udgave på internettet. Det drejer sig foreløbig om komedien om **Gert Westphaler** og om værket om **natur- og folkeretten**.

Andre artikler (enkelte af disse er af andre forf.):

ABRACADABRA: DIGITAL HOLBERG: artikler der er listet på *Open Directory Project*, her er de opdelt i emnegrupper | **Holberg's egne tekster** på nettet | Billeskov Jansen's udgave af: **Værker i tolv bind** (indholdsfortegnelsen) | **Litteraturliste**

Teater: **Holberg-teater i Kalundborg** | **Holberg i Korsør** | **Krabasken i Kalundborg** [indgår i »Et åbent sind«] | **Niels Klim i Kalundborg** | **Niels Klim på Falster** | **Antihelten Jeppe** [indgår i »Et åbent sind«] | **Jeppe på gyngende grund** [om dansk-polsk opsætning; indgår i »Et åbent sind«]

Naturretten. Retsforhold (Supplerende): **Holberg og Bierne** | **Holberg, Naturretten og juristerne** (Ditlev Tamm i Kalundborg) | **Hugo Grotius** | **Deres velfortjente straf** (udstilling i Kalundborg)

Personer: **Holberg's konger** (Frederik IV, Christian VI og Frederik V) | Holberg's uven, juristen og historikeren **Andreas Hojer** | **Africanus og Gynther fra Havrebjerg**

Steder: **Sorø** | **Tersløsegård**: Holberg's gods ved Sorø

Sprog: **Sprog og typografi** hos Holberg | **Udgivere og forskere**: **Thomas Bredsdorff** (Holberg-medaljen 2005)

Du kan åbne linkene så de fremkommer i **denne ramme** - eller så de fremkommer i et **nyt vindue**; brug *højreklik* til at vælge.

Denne rammes adresse: <http://bjoerna.dk/Holberg/links.htm> | Udgiver: [Kultursociolog Bjørn Andersen](#)